

פרשת כי תבא: והיה לשון שמחה

על הפסוק הפותח את פרשתנו, 'והיה כי תבא אל הארץ', כתב האור החיים: "אמר: 'והיה', לשון שמחה (בראשית רבה מב ג), להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ. על דרך אומרו (תהלים קכו ב) אז ימלא שחוק פינו וגו'".

אפשר לקרוא את דבריו של האור החיים בכמה אופנים. האחד, שיישיבת ארץ ישראל היא עילה לשמחה. ניגודה בגלות, שהוא מקום צער. אדם החי בגולה, גם אם הוא נהנה מטל השמים ומשמני הארץ, חייב לחוש אי-נוחות מעצם העובדה שהוא יושב בגולה, תחת שלטון נכרי, ולא בארץ ישראל. לעומת זאת, יהודי הדר בארץ ישראל יכול לשמוח שמחה פשוטה בכל הטובה שגומל לו הקב"ה, גם אם מצבו רחוק משלמות, הן בגשמיות והן ברוחניות.

עוד אפשר לפרש, ששתי פרשיות המצוות הבאות אחרי 'והיה כי תבא', מצות בכורים ומצות וידוי מעשרות, הן שתי מצוות המביעות את שמחתו ותורתו של האדם הישראלי היושב בארצו. במקרא בכורים הוא מצווה לספר את תקציר תולדות האומה, מ'ארמי אובד אבי' ועד 'ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש'. כמסקנה ומימוש של הדברים הללו, מופיעה הדרשה והמצוה 'ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך'. במצות וידוי מעשרות מסכם האדם הישראלי את כל פעלו בשנות היבול הקודמות: 'בערתי הקדש ... נתתיו ללוי לגר ליתום ולא למנה ... לא אכלתי באוני ממנו ... ועד הסיכום המרשים: 'עשיתי ככל אשר צויתני'. השמחה ותחושת הכרת הטוב של האדם בישראל אינה רק כלפי שמים, אלא היא כרוכה גם בשמחה הנובעת מהכרת ערך עצמית: עשיתי ככל אשר צויתני! מלים שאדם לא היה מעלה על דעתו להעזי ולומר מדעתו, אלמלא נצטווה במפורש לנסח כך את הודאת המעשרות שלו. וכתוצאה מכך באה גם הבקשה: 'השקיפה ממעון קדשך מן השמים'. השמחה שאותה מתאר אור-החיים, היא שמחת אדם במעשיו, בקיום המצוות שלו, בישיבת הארץ, ובכל הטוב אשר גמלו הקב"ה.

בעקבות דברי האור החיים כתב האדמו"ר ר' יעקב מהוסיאטין, בשנת עלותו ארצה, (תרצ"ז, אהלי יעקב לפרשת כי-תבא): ואם רוצה אדם לדעת אם הוא שומר מצוות כראוי וכהוגן יבחון את עצמו אם שמח הוא בעשיית המצוה. השמחה השלימה במעשה המצוה הוא סימן מובהק שהמצוה נעשתה כתקונה, כמאמר דוד המלך ע"ה פקודי ד' ישרים משמחי לב. והנה מצות ישוב ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות (ספרי ראה י"ב כ"ט). ואם הדר בארץ ישראל שמח בזה אות שהוא שומר ועושה את המצוה כתקונה, וזהו שכתב אור החיים: והיה כי תבא – והיה לשון שמחה – להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ.

השמחה מלמדת על אופי קיום המצוות של האדם ועל אופי ישיבת הארץ שלו. אם אלו גורמים לו חדווה וגיל, הרי זה סימן שהוא מקיים את הדברים כראוי. אדם צריך ללמוד תורה מתוך שמחה, לתת צדקה ולעשות חסד במאור פנים, להתענג על השבת, ולהנות מישיבתו בביתו ובארצו. אם כל הזמן הוא מתאונן, מתקשה, סובל – משהו לא תקין בקיום המצוות שלו, ועליו למצוא את הדרך לשנות את ארחות חייו. לפעמים, הדבר נובע מכך שהוא לא מקיים את המצוות כפי שמתאים לנפשו. אדם שהלימוד הוא משוש חייו מחליט להקדיש את כל ימיו לעשיית חסד, והדבר קשה לו ומייגעו. חברו שהשיח עם הזולת והעזרה לדל גורמת לו אושר, מחליט שזה 'ביטול תורה' ומשתקע בלימוד מפולפל ומייגע, הזר לנשמתו הכוספת לאור האגדה ולחיוניות המעשים. החסידות לימדה, שבמקום שבו אדם שמח – שם שורש נשמתו, ושם הוא צריך למצוא את מקומו בעבודת השם. ישמח הלמדן בלמדנותו והחסיד במעשי החסד שלו, כדברי אביי: 'אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, ושמה תאמר אני מרבה והוא ממעיט, שנינו, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים'. (ברכות יז א).

לפעמים העדר השמחה אינו נובע מקושי אובייקטיבי חיצוני, כי אם מנקודת השקפה, שניתנת לשליטה ושינוי. יש שאדם מסגל לעצמו נקודת השקפה ביקורתית על החיים. הוא מתבונן כך על הזולת וגם על עצמו ועל מעשיו. הוא חדור רגשות אשם ונקיפות מצפון על כל מה שלא תקין במעשיו, ורואה תמיד, אצל עצמו, אצל קרוביו ואצל זולתו – את החסרונות. היצר-הרע, לימדו חסידים, מאד אוהב להתלבש במלבוש הזה, ואף ליצור את הרושם שזו צדקות גדולה, לחיות תמיד בתחושת אשם, חוסר סיפוק, ובמבט אל חצי הכוס הריקה. בניגוד לכך, רבי נחמן מברסלב הצביע על כך שהעצבות היא עצת היצר הרע. הוא לא היה הראשון שהעמיד על כך, אבל בוודאי היא אחד מדבריה הדגולים של התנועה למען השמחה בישראל.

בשנות הגלות התפתחו בעם ישראל זרמים רעיוניים שטיפחו עד מאד את הגישה הזאת. אחד האחרונים שבהם, שהשפעתו ניכרת עד היום – תנועת המוסר הליטאית, בחלקים מסוימים שלה. (לא כולה!). הרעיון של חיטוט בנפש, התעמקות בחסרונות ובפגמים, צער ויגון על הריחוק מהשלמות, ליווה חלקים מסוימים של תנועת

המוסר ומהווה עד עצם היום הזה כלי עבודה של 'משגיחים' בישיבות ו'בעלי מוסר' בשיחותיהם. יתכן מאד, שהרעיון הזה ודרך החיים הזאת היו לגיטימיים לאדם שחי בגלות, לעם שעברה עליו כוס היגונים של התוכחה שבפרשת כי תבוא. באופן טבעי התקיימה בגולה, בנפש היחיד והאומה כולה, התודעה של האדם המיוסר והסובל המתואר בפרשתנו, בחלק התוכחה שבה.

בד בבד עם תחית האומה, התעוררות התנועה לשיבת ציון ובמיוחד – בנינה של ארץ ישראל, יישובה והפרכת שוממותיה, פוחתת והולכת הלגיטימיות של השקפת עולם מיוסרת זו, ומתחלפת בתודעה של חיות, חיוניות ושמחה. מותר, רצוי ומצוה על אדם הישראלי להתבונן בסיפוק על סביבתו, על קורות חייו, ולהודות להשי"ת על כל הטוב אשר גמלהו. יתר על כן, מותר, רצוי ומצוה עליו, כמפורש בפרשת וידוי מעשרות, לסכם בסיפוק את השנה שחלפה ולפרט את המעשים הטובים שעשה, את העבירות שנשמר מהן, לא מתוך גאווה אלא מתוך הכרת הטוב, על הזכות שנפלה בחלקו. ולבקש – 'השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך ...'

העמדה של תנועת המוסר ביחס לסיכום השנה של חודש אלול, היא עמדה של יראה ופחד ואימה. כך מצטטים דורות של משגיחים מאגרתו של ר' ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר: "לפנים זאת בישראל פלצות תאחז כל איש ישראל מקול הקורא אלול". ב'אורות התשובה' ישנה הדרכה שונה: תשובה מתוך שמחה. כפי הנראה, זהו ההבדל בין ימי התשובה וסיכום השנה בגלות לבין זו של ארץ ישראל. בארץ ישראל, 'והיה' – לשון שמחה. ימי התשובה וראשית השנה הם גם ימי חג האסיף, ימי שמחת האדם שסיים ללקט את יכולו, מתבונן על עמלו בשמחה ובתודה, ומכין עצמו לשנת עמל חדשה. הוא מודה לקב"ה שהביאו עד הלום, מדווח על כך שגם הוא, מצידו, קיים מצוות והשתדל לעשות את הנדרש ממנו, בשמחה ובאהבה, וכעת הוא מתכונן לשנה הבאה ברגשות של תקווה וציפיה לשיפור גדול, גם במעשיו שלו, גם בשפע שיקבל מן השמים. הוא – וכל עם ישראל אתו. ימי אלול בארץ ישראל אמורים להיות גם ימים של שמחה. המבט שעל האדם לסגל לעצמו אינו מבט מיוסר, אשם וביקורת, אלא מבט מפוכח, שאינו מתעלם מן הרע ומן הצורך לתקן ולשפר, אך גם אינו לוקה חלילה בכפיות טובה, שאינה יודעת להעריך ולהודות על רוב הברכה שזכינו לה בשנה.